مجله کانون وکلای دادگستری استان آذربایجان شرقی
کانون وکلای دادگستری استان آذربایجان شرقی
شماره ۵۳ و۵۴ بهار و تابستان ۱۴۰۴

جایگاه هوش مصنوعی در حرفه وکالت: فرصت‌ها، تهدیدها و چارچوب‌های قانونی

حمید والایی[۱]

چکیده

با گسترش فناوری‌های نوظهور، به‌ویژه هوش مصنوعی (AI)، حوزه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و حقوقی با تحولات بنیادینی مواجه شده‌اند. حرفه وکالت نیز از این تغییرات مستثنا نبوده و هوش مصنوعی، به‌عنوان ابزاری تحول‌آفرین، می‌تواند نقش مؤثری در افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌ها و ارتقای دسترسی به عدالت ایفا کند.

این پژوهش با هدف تحلیل جامع فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از به‌کارگیری هوش مصنوعی در جامعه وکالت انجام شده است. روش تحقیق به‌صورت توصیفی–تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اسناد بین‌المللی، و مقررات تطبیقی در حوزه حقوق فناوری انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که در کنار مزایای متعدد هوش مصنوعی برای وکلا و کانون‌های وکلا، چالش‌هایی نظیر نقض حریم خصوصی، سوگیری الگوریتمی و مسئولیت‌پذیری حقوقی سامانه‌های هوشمند نیز مطرح است. در بخش پایانی مقاله، ضمن تحلیل اجمالی چارچوب‌های قانونی و اخلاقی موجود در نظام‌های حقوقی اتحادیه اروپا و ایالات متحده آمریکا، راهکارهایی برای بهره‌گیری مسئولانه از فناوری‌های هوشمند در ساختار حقوقی ایران ارائه شده است. این مقاله همچنین با تأکید بر توانمندسازی کانون‌های وکلا با بهره‌گیری از ابزارهای هوش مصنوعی، به تبیین راهکارهایی برای سازگاری حرفه وکالت با تحولات فناورانه پرداخته است.

کلیدواژه: هوش مصنوعی، جامعه وکالت، حقوق فناوری، چارچوب‌های قانونی.

---

۱. وکیل پایه یک دادگستری و دانشجوی دوره دکتری تخصصی حقوق خصوصی، تبریز، دانشگاه تبریز،تبریز، ایران
hamid.valai@gmail.com

مقدمه

هوش مصنوعی، به عنوان شاخه‌ای از علوم کامپیوتری، توانایی تحلیل، یادگیری، استنتاج و تصمیم‌گیری مستقل را برای سیستم‌های کامپیوتری فراهم می‌آورد. این فناوری در حال حاضر، نقشی فزاینده در حوزه‌های مختلف اجتماعی ایفا می‌کند و نظام حقوقی نیز از این تأثیر برکنار نمانده است.

تحولات شگرف در حوزه فناوری اطلاعات، به‌ویژه در زمینه هوش مصنوعی (Artificial Intelligence - AI)، در حال بازتعریف شیوه‌های سنتی انجام امور در بسیاری از حرفه‌ها از جمله حرفه وکالت است. ابزارهای مبتنی بر AI اکنون قادرند وظایفی را که پیش‌تر نیازمند تخصص و تجربه انسانی بودند، با سرعت، دقت و هزینه‌ای کمتر انجام دهند. تحلیل اسناد حقوقی، پیش‌بینی آرای قضایی، نگارش قراردادها و ارائه مشاوره‌های اولیه از جمله کاربردهای روزافزون هوش مصنوعی در خدمات حقوقی به‌شمار می‌روند. این تحولات به‌طور هم‌زمان فرصت‌هایی نوین و تهدیدهایی جدی برای ساختارهای سنتی کانون‌های وکلا و جایگاه وکلا در نظام عدالت ایجاد کرده‌اند.

هوش مصنوعی در سال‌های اخیر به یکی از مهم‌ترین عوامل تحول در خدمات حقوقی و رویه‌های قضایی تبدیل شده است. ابزارهایی همچون ChatGPT ، Harveyو Luminance در بسیاری از کشورها به کمک وکلا آمده‌اند. این تحول دیجیتال ضمن ایجاد فرصت‌های بی‌سابقه، نظام‌های حقوقی را در برابر چالش‌های جدیدی نیز قرار داده است.(Arxiv, 2023)

از یک سو، هوش مصنوعی می‌تواند به ابزاری در جهت توانمندسازی وکلاء، کاهش هزینه‌های دادرسی، ارتقاء دسترسی به عدالت و افزایش بهره‌وری حرفه‌ای تبدیل شود. از سوی دیگر، مخاطراتی نظیر نقض حریم خصوصی، سوگیری الگوریتمی، ابهام در مسئولیت حقوقی، و تضعیف استقلال وکلا در اتخاذ تصمیم، ضرورت بازاندیشی در چارچوب‌های اخلاقی و قانونی را گوشزد می‌کنند.

وکلا و کانون‌های وکلا در سراسر جهان با فرصت‌ها و تهدیدهایی مواجه هستند که نیازمند بررسی حقوقی و حرفه‌ای عمیق است.

در این مقاله، ضمن تحلیل فرصت‌ها و تهدیدهای ناشی از به‌کارگیری هوش مصنوعی در حرفه وکالت، چارچوب‌های قانونی حاکم بر این حوزه در نظام‌های حقوقی پیشرو از جمله ایالات متحده آمریکا و اتحادیه اروپا بررسی می‌گردد. همچنین با بهره‌گیری از رویکرد تطبیقی، راهکارها و پیشنهادهایی برای کانون‌های وکلای ایران جهت بهره‌برداری هوشمندانه و ایمن از فناوری‌های نوین در مسیر تحقق عدالت و حفظ شأن حرفه‌ای وکالت ارائه خواهد شد.

۱- مفهوم هوش مصنوعی

هوش مصنوعی (Artificial Intelligence - AI) به‌طور کلی بـه عنـوان «شبیه‌سـازی فراینـدهای هوش انسانی توسط ماشین‌ها» تعریف می‌شـود؛ فرآینـدهایی کـه شـامل یـادگیری، اسـتدلال و اصـلاح خودکار هستند.(Xu et al., 2021)

شیخ و همکاران (2023) هوش مصنوعی را به عنوان فناوری‌هایی تعریـف کرده‌انـد کـه توانـایی تقلیـد رفتار هوشمند، تصمیم‌گیری مستقل و سازگاری با محیط‌های پویا را دارند.(Sheikh et al., 2023)

همچنین، در حوزه مطالعات ارتباطی، هوش مصنوعی به عنوان توانایی واقعی سیستم‌های غیرانسـانی در درک داده‌ها، تعامل با محیط، تصمیم‌گیری و انجـام اقـدامات مسـتقل تعریـف شـده اسـت (Dahlke, 2024).

۱-۱-ابعاد و طبقه‌بندی‌ها

هوش مصنوعی اغلب به سه دسته اصلی تقسیم می‌شود:

- **هوش مصنوعی محدود** :**(ANI)** سیستم‌هایی که تنها یک وظیفه خاص را انجام می‌دهند (Xu et al., 2021).
- **هوش مصنوعی عمومی** :**(AGI)**توانایی نظری برای یادگیری و تعمیم در تمـام حوزه‌هـا هماننـد انسان.(Kaplan & Haenlein, 2019)
- **هوش مصنوعی فراتـر از انسـان** :**(ASI)** سیسـتم‌هایی فرضـی بـا هوشـی بـالاتر از انسـان‌ها (Kaplan & Haenlein, 2019).

«دالکه» با ارائه یک دیدگاه اجتماعی–فنی، سه بُعد را برای تعریف AI پیشنهاد می‌دهـد: ۱. ظرفیـت فنی، ۲. هدف انسانی، ۳. انتظارات اجتماعی متغیر.(Dahlke, 2024)

۱-۲-زمینه تاریخی

پایه‌گذاری نظری AI با مقاله «آلن تورینگ» در سال ۱۹۵۰ بـا عنـوان «آیـا ماشـین‌ها می‌تواننـد فکـر کنند؟» آغاز شد که منجر به طراحی آزمون تورینگ شد.(Turing, 1950)

در سال ۱۹۵۶، کنفرانس دارتموث به سرپرستی «جان مک‌کارتی» و همکارانش، هوش مصـنوعی را به عنوان رشـته‌ای مسـتقل بنیـان گذاشـت. مک‌کـارتی AI را «علـم و مهندسـی سـاخت ماشـین‌های هوشمند» تعریف کرد.(McCarthy et al., 1956)

امروزه با پیشرفت یادگیری عمیق(deep learning) ، سیستم‌های هوش مصنوعی در حوزه‌هایی مانند پردازش زبان طبیعی، تشخیص تصویر و تحلیل داده‌های پزشکی عملکرد قابل توجهی یافته‌اند (Collins et al., 2021).

۱-۳-مفهوم هوش مصنوعی از منظر حقوقی

از منظر حقوقی، تعریف دقیق از هوش مصنوعی اهمیت زیادی در قراردادها، مسئولیت‌ها و تدوین سیاست‌های عمومی‌دارد.

تعریف پیشنهادی: «هوش مصنوعی به سیستم‌هایی اطلاق می‌شود که مبتنی بر ماشین بوده، با اهداف انسانی، داده‌ها را پردازش کرده و خروجی‌هایی مانند پیش‌بینی، توصیه یا تصمیم‌گیری تولید می‌کنند؛ با قابلیت یادگیری، خودمختاری و تأثیرگذاری بر محیط.»

این تعریف در تعیین مسئولیت حقوقی و انطباق با مقرراتی مانند GDPR یا AI Act نقش کلیدی دارد.(Sheikh et al., 2023; Dahlke, 2024)

-پیشینه اجمالی هوش مصنوعی

هوش مصنوعی توسط فلاسفه و ریاضی‌دانانی نظیر جرج بول که اقدام به ارائه قوانین و نظریه‌هایی در مورد منطق نمودند، مطرح شده بود. با اختراع رایانه‌های الکترونیکی در سال ۱۹۴۳، هوش مصنوعی، دانشمندان آن زمان را به چالشی بزرگ فراخواند. در این شرایط، چنین به‌نظر می‌رسید که این فناوری قادر به شبیه‌سازی رفتارهای هوشمندانه خواهد بود.

نام هوش مصنوعی در سال ۱۹۶۵ میلادی به عنوان یک دانش جدید ابداع گردید. البته فعالیت در این زمینه از سال ۱۹۶۰ میلادی شروع شد. بیشتر کارهای پژوهشی اولیه در هوش مصنوعی بر روی انجام ماشینی بازی‌ها و نیز اثبات قضیه‌های ریاضی با کمک رایانه‌ها بود. در آغاز چنین به نظر می‌آمد که رایانه‌ها قادر خواهند بود چنین فعالیت‌هایی را تنها با بهره گرفتن از تعداد بسیار زیادی کشف و جستجو برای مسیرهای حل مسئله و سپس انتخاب بهترین روش برای حل آن‌ها به انجام رسانند.

اصطلاح هوش مصنوعی برای اولین بار توسط جان مک‌کارتی (که از آن به‌عنوان پدر علم و دانش تولید ماشین‌های هوشمند یاد می‌شود) استفاده شد. وی مخترع یکی از زبان‌های برنامه‌نویسی هوش مصنوعی به نام لیسپ است. با این عنوان می‌توان به هویت رفتارهای هوشمندانه یک ابزار مصنوعی پی برد. (ساخته دست بشر، غیرطبیعی، مصنوعی) حال آنکه هوش مصنوعی به عنوان یک اصطلاح عمومی

پذیرفته شده که شامل محاسبات هوشمندانه و ترکیبی (مرکب از مواد مصنوعی) است. (والائی، ۱۴۰۲: ۷)

در سال‌های اخیر، گسترش هوش مصنوعی به‌عنوان یک فناوری نوین، چالش‌های مهمی‌را در عرصه حقوق ایجاد کرده است. در ایران، هرچند هنوز قانون جامعی در خصوص هوش مصنوعی تدوین نشده، اما تلاش‌هایی پراکنده در قالب پژوهش‌های دانشگاهی و بعضاً طرح‌های قانونی برای بررسی و تنظیم ابعاد حقوقی آن صورت گرفته است.

در حوزه **مسئولیت مدنی**، پژوهشگران ایرانی از نخستین گام‌ها، به‌دنبال تحلیل مبنای حقوقی خسارات ناشی از عملکرد سامانه‌های هوش مصنوعی بوده‌اند. ذاکری‌نیا (۱۴۰۲) با مقایسه تطبیقی میان حقوق ایران و اتحادیه اروپا، نتیجه می‌گیرد که «مسئولیت مدنی ناشی از کاربرد هوش مصنوعی را در چارچوب نظریه تقصیر نمی‌توان به‌طور کامل توجیه کرد و در موارد خاص، پذیرش نظریه خطر اجتناب‌ناپذیر می‌تواند مناسب‌تر باشد» (ذاکری‌نیا، ۱۴۰۲: ص. ۱۵۰)

از سوی دیگر، در زمینه **مسئولیت کیفری**، کاوه و بارانی (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای که مبتنی بر تحلیل رویه تطبیقی با قوانین اتحادیه اروپاست، یادآور می‌شوند که «در نظام کیفری ایران، به علت نبود شخصیت حقوقی برای هوش مصنوعی، انتساب مسئولیت کیفری مستقیم به سامانه‌های AI ممکن نیست و باید به سمت ایجاد نهادهای واسط و مقررات‌گذاری پیش‌نگرانه حرکت کرد» (کاوه و بارانی، ۱۴۰۳: ص. ۵۸).

در بُعد **قانون‌گذاری رسمی**، می‌توان گفت نخستین اشاره قانونی به هوش مصنوعی در ایران، در قانون «تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها» مصوب ۱۴۰۲ مشاهده شده است. در بند (الف) ماده ۳۵ این قانون آمده است: «امکان‌سنجی بهره‌گیری از فناوری‌های نوین از جمله بلاک‌چین، هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی برای تسریع در امور مالی و تضمین شفافیت در فرآیندها باید مورد توجه قرار گیرد». این بند از قانون هرچند ناظر به حوزه مالی است، اما نقطه شروع توجه مقنن به نقش حقوقی هوش مصنوعی در ایران محسوب می‌شود.

در سطح سیاست‌گذاری و راهبردی، مرکز تحقیقات مجلس شورای اسلامی‌نیز در گزارش‌هایی از سال ۱۴۰۱ به بعد، بارها به لزوم تدوین مقررات ملی در حوزه AI اشاره کرده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱: ص. ۳۸). با این حال، فقدان اسناد بالادستی جامع همچنان یک خلأ محسوس در نظام حقوقی ایران به شمار می‌رود.

به‌طور کلی، مطالعات حقوقی ایرانی عمدتاً متکی بر ترجمه یا اقتباس از نظام‌های حقوقی خارجی هستند و هنوز مدل بومی‌حقوقی در خصوص هوش مصنوعی تدوین نشده است. به نظر می‌رسد در سال‌های آتی، با گسترش کاربردهای AI در خدمات عمومی‌و قضایی، ضرورت تدوین چارچوب‌های قانونی دقیق، شفاف و منطبق با حقوق داخلی بیش از پیش احساس خواهد شد.

۳- گزیده ای از کاربردهای هوش مصنوعی

کاربردهای فنی هوش مصنوعی شامل موتورهای جستجو پیشرفته وب (مثل گوگل)، سامانه توصیه‌گر (که توسط یوتیوب، آمازون و نتفلیکس استفاده شده‌اند)، فهم زبان انسان‌ها (همچون سیری و آمازون الکسا)، خودروهای خودران (مثل تسلا)، هوش مصنوعی مولد یا خلاقیت محاسباتی (مثل چت‌جی‌پی‌تی یا تولید اثر هنری مانند دال-ئی و میدجرنی) تصمیم‌گیری خودکار و رقابت در بالاترین سطوح سامانه‌های بازی استراتژیک (همچون شطرنج).

با بیشتر شدن توانایی ماشین‌ها، وظایفی که نیازمند «هوشمندی» هستند اغلب از تعریف AI برداشته می‌شود، پدیده‌ای که به آن اثر هوش مصنوعی گفته می‌شود. به عنوان مثال، فهم نوری کاراکتر را اغلب از چیزهایی که AI در نظر گرفته می‌شوند مستثنی می‌کنند، چرا که این فناوری تبدیل به فناوری عادی و روزمره‌ای شده‌است.

هوش مصنوعی کاربردهای هم دیگری هم دارد. تعدادی از مهم‌ترین کاربردهای هوش مصنوعی شامل استفاده در وسایل نقلیه خودگردان (مثل پهپادها و اتومبیل‌های خودران)، تشخیص‌های پزشکی، خلق آثار هنری، اثبات قضیه‌های ریاضی، انجام بازی‌های فکری، تعیین هویت تصاویر(تشخیص چهره) و صداها، ذخیره انرژی، جستجوگرهای اینترنتی، تهیه قراردادها و پیش‌بینی آرای قضایی می‌شوند. (والائی، ۱۴۰۲: ۸)

در مجموع، استفاده از هوش مصنوعی در حوزه‌های مختلف، فرصت‌های چشمگیری برای ارتقای بهره‌وری، دقت، خلاقیت و تصمیم‌گیری فراهم آورده است. اما در کنار این پیشرفت‌ها، چالش‌هایی همچون مسائل اخلاقی، خطر حذف برخی مشاغل و نبود چارچوب‌های حقوقی و نظارتی نیز وجود دارد. توسعه مسئولانه این فناوری، نیازمند شفافیت، قانون‌گذاری هوشمند و نظارت مستمر است.(Binns, 2018)

هوش مصنوعی (AI) به نیرویی تحول‌آفرین در صنایع مختلف بدل شده و توانسته نقش چشمگیری در افزایش توانمندی‌های انسانی ایفا کند. در ادامه، برخی از مهم‌ترین کاربردهای آن بر اساس حوزه‌های تخصصی تفکیک شده‌اند:

۳-۱- حوزه سلامت و پزشکی

یکی از مهم‌ترین عرصه‌های استفاده از هوش مصنوعی، پزشکی است. الگوریتم‌های AI می‌توانند تصاویر پزشکی مانند MRI و CT را با دقت بسیار بالا تحلیل کرده و در تشخیص بیماری‌هایی همچون سرطان و نارسایی‌های قلبی مؤثر باشند. در حوزه کشف دارو، این الگوریتم‌ها توانایی پیش‌بینی تعاملات دارویی و شناسایی ترکیبات مؤثر را دارند. همچنین در تصمیم‌گیری بالینی، با ارائه توصیه‌های مبتنی بر شواهد، به پزشکان در انتخاب گزینه‌های درمانی کمک می‌کنند (Rajpurkar et al., 2022; Jumper et al., 2021).

۳-۲- حوزه آموزش

در بخش آموزش، هوش مصنوعی شیوه‌های یادگیری را متحول کرده است. سامانه‌های یادگیری تطبیقی با تحلیل سطح توانایی و سبک یادگیری دانش‌آموز، محتوای درسی را شخصی‌سازی می‌کنند. ابزارهای ارزیابی خودکار، بار کاری معلمان را کاهش داده و امکان بازخورد آنی فراهم می‌سازند. البته چالش‌هایی مانند نگرانی در مورد حریم خصوصی داده‌ها و لزوم توانمندسازی معلمان برای استفاده مؤثر از فناوری همچنان باقی است.(Luckin et al., 2016)

۳-۳- حوزه حمل‌ونقل

هوش مصنوعی در توسعه خودروهای خودران، پهپادها و سامانه‌های حمل‌ونقل هوشمند نقش اساسی دارد. این فناوری با تحلیل داده‌های حسگرها، شناسایی موانع، تصمیم‌گیری لحظه‌ای و پیش‌بینی خطرات را ممکن می‌سازد. همچنین در تعمیرات پیش‌بینی‌پذیر و بهینه‌سازی مسیرها مورد استفاده قرار گرفته و منجر به کاهش مصرف سوخت و افزایش ایمنی شده است.(Zhang et al., 2023)

۳-۴- حوزه حقوق

AI در حوزه حقوق نیز کاربردهای متعددی دارد؛ از جمله تحلیل پرونده‌ها، تهیه پیش‌نویس قراردادها، ارزیابی شواهد، پیش‌بینی احتمالی آرای قضایی و حتی تشخیص تناقض در مستندات حقوقی. ابزارهای مبتنی بر هوش مصنوعی می‌توانند به وکلا و قضات در تحلیل سریع و جامع‌تر داده‌های حقوقی یاری رسانند.

۳-۵- حوزه هنر

در زمینه هنر، هوش مصنوعی به خلق آثار هنری دیجیتال، تولید موسیقی، شعر، داستان و طراحی گرافیک کمک کرده است. نمونه‌هایی مانندDALL-E ، Midjourneyو Runway ML در تولید تصویر، و ابزارهایی مانند Amper و AIVA در آهنگ‌سازی، مصادیقی از خلاقیت محاسباتی هستند.

۳-۶- حوزه فناوری و خدمات دیجیتال

در صنعت فناوری اطلاعات، موتورهای جستجوگر پیشرفته (مثل گوگل)، سامانه‌های توصیه‌گر (یوتیوب، نتفلیکس، آمازون)، دستیارهای صوتی (سیری، الکسا)، ابزارهای ترجمه و چت‌بات‌ها) مثل (ChatGPT همگی بر پایه AI توسعه یافته‌اند. این ابزارها تعامل انسان با کامپیوتر را طبیعی‌تر و بهره‌ورتر کرده‌اند.

۳-۷- کاربردهای نظامی‌و امنیتی

AI در حوزه امنیت سایبری برای شناسایی حملات، تحلیل تهدیدات و پاسخ‌دهی خودکار استفاده می‌شود. در کاربردهای نظامی‌نیز، سیستم‌های جنگ‌افزار هوشمند، پهپادهای خودگردان و تحلیل داده‌های میدان نبرد از جمله موارد بهره‌برداری هستند.

۳-۸- تحول در مشاغل و حقوق کار تحت تأثیر فناوری

تحول در مشاغل و حقوق کار تحت تأثیر فناوری‌های نوین، یکی از چالش‌های اساسی نظام‌های حقوقی در عصر دیجیتال است. ظهور فناوری‌هایی مانند هوش مصنوعی، رباتیک، و پلتفرم‌های دیجیتال، ساختارهای سنتی بازار کار را دگرگون کرده و نیازمند بازنگری در قوانین و مقررات کار است.

تعداد زیادی از مشاغل تکراری و کارهای دستی توسط ربات‌ها و الگوریتم‌ها جایگزین شده‌اند. برای مثال، در صنایع خدماتی و مالی، استفاده از سیستم‌های پردازش خودکار و تحلیل داده‌های کلان موجب حذف پست‌های شغلی بسیاری شده است .(Arora et al., 2024)

این امر، نگرانی‌هایی درباره افزایش بیکاری فناوری‌زده و تعمیق نابرابری در دسترسی به اشتغال ایجاد کرده است؛ نگرانی‌هایی که قوانین کار سنتی پاسخی روشن برای آن ندارند .(Wang & Siau, 2021)

رشد پلتفرم‌هایی مانند Uber، Amazon Mechanical Turk و سایر سامانه‌های کار موقت، نوع جدیدی از «کارگران مستقل پلتفرمی» را به وجود آورده است. این افراد اغلب از حداقل دستمزد، بیمه درمانی، حق بازنشستگی و سایر حقوق قانونی بی‌بهره‌اند. در پاسخ به این وضعیت، برخی کشورها

مانند ایالات متحده در حال بازنگری در وضعیت حقوقی این افراد هستند تا آن‌ها را ذیل قوانین سنتی کار تعریف کنند .(Time, 2023

کاربرد هوش مصنوعی در استخدام، ارزیابی عملکرد، و حتی اخراج کارکنان، مسائل حقوقی حساسی ایجاد کرده است. برخی از این سامانه‌ها، به دلیل سوگیری‌های درونی داده‌ها یا طراحی نادرست، منجر به تصمیمات ناعادلانه یا تبعیض‌آمیز شده‌اند .(Binns et al., 2020)

به همین دلیل، حق شفافیت و اعتراض به تصمیمات خودکار به یکی از ارکان حقوق کار مدرن تبدیل شده است .(European Commission, 2024)

تحولات فناورانه نیازمند تغییر در سیاست‌گذاری‌های عمومی، ارتقاء مهارت‌های نیروی کار، و ایجاد سازوکارهای حمایت اجتماعی نوین هستند. بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که قوانین کار آینده باید نه‌تنها از اشتغال موجود محافظت کنند، بلکه مسیرهای بازآموزی، ارتقاء دیجیتالی، و انتقال شغلی را نیز تسهیل نمایند .(Arxiv.org, 2024)

۳-۸-۱-ظهور اقتصاد گیگ و انعکاس آن در روابط کاری: فناوری موجب شکل‌گیری اقتصاد گیگ شده که در آن، افراد از طریق پلتفرم‌های دیجیتال به‌صورت پروژه‌ای و کوتاه‌مدت کار می‌کنند. این مدل جدید چالش‌هایی در حوزه امنیت شغلی، بیمه و حقوق کارگران ایجاد کرده است.

۳-۸-۲-تهدیدات فناوری نسبت به حقوق کارگران: خودکارسازی مشاغل سنتی، به‌ویژه در مشاغل اداری و خدماتی، باعث کاهش فرصت‌های شغلی و افزایش رقابت شده است. این تحول، نیاز به مهارت‌آموزی مجدد و بازنگری در سیاست‌های اشتغال را دوچندان می‌سازد.

۳-۸-۳-لزوم تنظیم مقررات نوین برای حمایت از کارکنان آزاد در بسترهای دیجیتال: ضروری است که مقررات کار سنتی با مقتضیات جدید انطباق یافته و چارچوب‌های حمایتی برای نیروهای انسانی در فضای دیجیتال طراحی شود.

۳-۴-فناوری و حقوق بشر و زنان

فناوری‌های نوین به ویژه هوش مصنوعی، تأثیرات عمیقی بر حقوق بشر و به‌ویژه بر وضعیت زنان داشته‌اند که هم فرصت‌ها و هم چالش‌هایی را ایجاد کرده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، وجود سوگیری‌های جنسیتی در الگوریتم‌ها و سیستم‌های هوشمند است. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که بسیاری از فناوری‌های شناسایی چهره و پردازش زبان طبیعی نسبت به زنان و به ویژه زنان رنگین‌پوست عملکرد

ضعیف‌تری دارند و این امر می‌تواند موجب تبعیض و نقض حقوق آن‌ها در حوزه‌هایی مانند اشتغال و عدالت قضایی شود.(Buolamwini & Gebru, 2018)

همچنین فناوری‌هایی مانند دیپ‌فیک، امکان ساخت و پخش محتوای جعلی و آزاردهنده علیه زنان را فراهم آورده‌اند که تهدیدی جدی برای کرامت و امنیت روانی آنان محسوب می‌شود (Chesney & Citron, 2019). این موضوع، ضرورت تدوین قوانین و مقرراتی برای حمایت از حقوق زنان در فضای دیجیتال را آشکار می‌سازد.

از سوی دیگر، فناوری‌های نوین ظرفیت بالایی در توانمندسازی زنان دارند. به عنوان مثال، استفاده از هوش مصنوعی در تشخیص زودهنگام بیماری‌ها و ارائه خدمات بهداشتی، می‌تواند سلامت زنان را بهبود بخشد و دسترسی آنان به اطلاعات را تسهیل کند (Kumar et al., 2021). همچنین فناوری‌های دیجیتال امکان آموزش از راه دور و آگاهی‌بخشی حقوقی را برای زنان در مناطق محروم فراهم می‌آورد که گامی‌مهم در جهت تحقق عدالت اجتماعی است.(UN Women, 2020)

نقش زنان در توسعه فناوری نیز بسیار تعیین‌کننده است. حضور فعال زنان در تیم‌های طراحی و برنامه‌نویسی هوش مصنوعی می‌تواند به کاهش سوگیری‌های جنسیتی و تولید فناوری‌های عادلانه‌تر کمک کند (West et al., 2019). به همین دلیل، سازمان‌های بین‌المللی مانند یونسکو و شورای اروپا بر اهمیت سیاست‌های جنسیتی در حوزه فناوری تأکید دارند و خواستار افزایش مشارکت زنان و تدوین مقررات محافظت‌کننده شده‌اند (UNESCO, 2021; Council of Europe, 2022).

۳-۴-۱-تأثیر فناوری بر توانمندسازی زنان و اقشار آسیب‌پذیر: فناوری به‌ویژه در حوزه آموزش، سلامت، و دسترسی به منابع، فرصت‌هایی برای ارتقاء وضعیت اجتماعی و اقتصادی زنان فراهم کرده است.

۳-۴-۲-چالش‌های فناوری در بسترهای نابرابر اجتماعی: دسترسی نابرابر به اینترنت، سواد دیجیتال پایین، و تبعیض‌های الگوریتمی‌می‌توانند شکاف‌های جنسیتی و طبقاتی را عمیق‌تر کنند.

۳-۴-۳-نمونه‌هایی از بهره‌گیری از فناوری در سلامت جنسی، آموزش، و آگاهی‌رسانی: پلتفرم‌های دیجیتال مانند اپلیکیشن‌های سلامت باروری، دوره‌های آنلاین و شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، نقشی مهم در افزایش آگاهی و دسترسی ایفا کرده‌اند.

۴- رابطه هوش مصنوعی و حقوق

هوش مصنوعی و حقوق را می‌توان به نوعی یک انجمن بین المللی برای انتشار تحقیقات بین رشته ای در زمینه‌های زیر در نظر گرفت: مطالعات نظری یا تجربی در حقوق و فقه، روانشناسی جنایی، فلسفه حقوق.

هوش مصنوعی می‌تواند اقدام به استدلال حقوقی و قضایی نماید. مطالعات عمیق سیستم‌های هوش مصنوعی نوآورانه که در حوزه حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرند به مفاهیم حقوقی، اخلاقی و اجتماعی حوزه هوش مصنوعی و حقوق می‌پردازند. موضوعات مورد مطالعه و عمل در زمینه هوش مصنوعی و حقوق شامل موارد زیر می‌تواند باشد ولی محدود به آنها نخواهد بود:

روش‌های مختلف تصویب قوانین در حوزه‌های مختلف، استدلال قانونی و تصمیم گیری در خصوص شیوه تفسیر قوانین و مقررات، استدلال و استنتاج قضایی، استدلال و دفاع خصمانه، استدلال مبتنی بر مورد خاص، استدلال هنجاری.

همچنین در حوزه تئوریک نیز می‌تواند به مفاهیم دینی، شیوه‌های هنجاری، عوامل، ادله قانونی، قواعد و نظریه‌های فقهی و حقوقی پرداخت نماید.

همچنین هوش مصنوعی می‌تواند پیش نویس قوانین، انطباق مواد قانونی با موضوعات مختلف، تهیه متون حقوقی پیچیده، پردازش هوشمند اطلاعات حقوقی در شبکه جهانی وب، هستی شناسی‌های قانونی، نمایندگان حقوقی هوشمند ، مؤسسات حقوقی الکترونیکی، ارزیابی متون حقوقی و بسیاری از امور دیگر را انجام دهد.

اکثر کشورهای عضو اتحادیه اروپا استراتژی‌های هوش مصنوعی ملی را منتشر کرده اند و اکثر کشورهای دیگر همچون کانادا، چین، هند، ژاپن، موریس، فدراسیون روسیه، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، ایالات متحده، ویتنام، بنگلادش، مالزی و تونس در حال توسعه استراتژی هوش مصنوعی خود می‌باشند. مشارکت جهانی در زمینه هوش مصنوعی در ژوئن ۲۰۲۰ شروه گردید و هدف اصلی آن نیاز به توسعه هوش مصنوعی مطابق با حقوق بشر و ارزش‌های دموکراتیک برای اطمینان از اعتماد عمومی‌و اعتماد به این فناوری، اعلام گردیده است. (والائی، ۱۴۰۲: ۸)

هوش مصنوعی با ارائه امکانات گسترده در حوزه حقوق، می‌تواند به بهبود فرآیندهای قضائی و حقوقی کمک کند. با این حال، استفاده از این فناوری نیازمند تنظیم مقررات دقیق، نظارت مستمر و توجه به مسائل اخلاقی و حقوقی است تا از بروز مشکلات و چالش‌های احتمالی جلوگیری شود.

۱-۴-به کارگیری هوش مصنوعی در حقوق

هوش مصنوعی می‌تواند در زمینه‌های مختلف حقوقی به‌کار گرفته شود:

پیش‌بینی نتایج قضائی

سیستم‌های AI با تحلیل پرونده‌های گذشته، قادر به پیش‌بینی نتایج احتمالی دعاوی مشابه هستند. به‌عنوان مثال، مطالعه‌ای در دانشگاه شفیلد نشان داد که یک سیستم AI می‌تواند با دقت ۷۹٪، نتایج پرونده‌های دادگاه حقوق بشر اروپا را پیش‌بینی کند .(Wired, 2017)

تهیه پیش‌نویس قوانین و اسناد حقوقی

AI می‌تواند در نگارش پیش‌نویس قوانین، قراردادها و دیگر اسناد حقوقی پیچیده کمک کند. این امر می‌تواند به تسریع فرآیندهای قانونی و کاهش خطاهای انسانی منجر شود.

تحلیل و تفسیر قوانین

سیستم‌های AI می‌توانند با تحلیل متون قانونی، به تفسیر و استنباط معانی مختلف از قوانین بپردازند و به قضات و وکلا در تصمیم‌گیری‌های حقوقی یاری رسانند.

با وجود مزایای فراوان، استفاده از AI در حقوق با **چالش‌هایی** همراه است:

دقت و صحت اطلاعات

در مواردی، سیستم‌های AI ممکن است اطلاعات نادرستی ارائه دهند که می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های غلط منجر شود. به‌عنوان مثال، در بریتانیا، برخی وکلا از اطلاعات نادرست تولیدشده توسط AI در دادگاه استفاده کردند که موجب نگرانی در مورد اعتبار سیستم قضائی شد .(AP News, 2025)

مسائل حریم خصوصی و امنیت داده‌ها

استفاده از AI در حقوق نیازمند دسترسی به حجم بالایی از داده‌های شخصی است که ممکن است با مسائل حریم خصوصی و امنیت داده‌ها مواجه شود.

مسئولیت‌پذیری و شفافیت

در صورت بروز خطا یا تصمیم‌گیری نادرست توسط سیستم‌های AI، تعیین مسئولیت و شفافیت در فرآیندهای تصمیم‌گیری می‌تواند چالش‌برانگیز باشد.

رویکرد برخی کشورها

کشورهای مختلف جهان رویکردهای متفاوتی در تنظیم مقررات مرتبط با AI دارند:

اتحادیه اروپا:

اتحادیه اروپا با تصویب «قانون هوش مصنوعی» (AI Actدر سال ۲۰۲۴، چارچوب قانونی مشخصی برای استفاده از AI در حوزه‌های مختلف، از جمله حقوق، ارائه داده است. این قانون بر اساس سطح ریسک سیستم‌های AI، مقررات متفاوتی را اعمال می‌کند European (Commission, 2024).

چین:

چین نیز با تصویب مقرراتی در سال ۲۰۲۲، استفاده از الگوریتم‌های AI در سیستم‌های توصیه‌گر آنلاین را تنظیم کرده است. این مقررات بر اخلاق، شفافیت و مسئولیت‌پذیری تأکید دارند (National Law Review, 2022).

کانادا:

کانادا با استراتژی ملی هوش مصنوعی و تصویب «قانون هوش مصنوعی و داده‌ها» (AIDAدر سال ۲۰۲۳، رویکردی اخلاق‌محور و شفاف در استفاده از AI را دنبال می‌کند Government of (Canada, 2023).

۴-۲- پیوند حقوق و فناوری

۴-۲-۱- ماهیت رابطه بین حقوق و فناوری

توسعه فناوری‌های نوین، چارچوب‌های سنتی حقوقی را به چالش کشیده و ایجاب می‌کند که حقوق به‌عنوان یک نظام تطبیقی، پاسخگوی پویایی‌های مستمر علم و تکنولوژی باشد. حقوق و فناوری نه‌تنها در تعارض، بلکه در تعامل و هم‌زیستی مؤثر می‌توانند به توسعه پایدار جامعه یاری رسانند.

حقوق و فناوری در یک رابطه‌ی دوسویه و پویای تعاملی قرار دارند. از یک‌سو، فناوری به عنوان نیروی محرک تغییر در جامعه، مسائل و چالش‌های جدیدی را ایجاد می‌کند که مستلزم پاسخ‌های حقوقی نوین است. از سوی دیگر، نظام حقوقی نیز با استفاده از ابزارهای قانونی، تلاش می‌کند این تحولات را ساماندهی کرده و تعادل میان نوآوری و حفظ ارزش‌های بنیادین مانند عدالت، آزادی و امنیت را برقرار کند.

حقـوق بـه عنـوان چـارچوب تنظیم‌گـر ((Regulatory Framework، نقـش تعیین‌کننـده‌ای در جهت‌دهی به توسعه و استفاده از فناوری دارد. برای مثال، ظهـور فناوری‌هـایی نظیـر هـوش مصـنوعی، داده‌های بزرگ ((Big Dataو بلاک‌چین، ضرورت وضع قوانینی در زمینه‌هایی مانند حـریم خصوصـی، مسئولیت مدنی، مالکیت فکری، و شـفافیت الگـوریتمی‌را برجسـته کـرده اسـت. در ایـن زمینـه، قـوانین همچون GDPR در اتحادیه اروپا نمونه‌ای از تلاش حقـوق بـرای مهـار چالش‌هـای ناشـی از فنـاوری هستند.

تکنولوژی تنها چالش‌زا نیست، بلکه محرک تحول در خودِ حقـوق نیـز هسـت. فنـاوری اطلاعـات و ارتباطات، باعث دگرگـونی در روش‌هـای سـنتی آمـوزش حقـوق، ثبـت و نگهـداری اسـناد، و حتـی در فرآیندهای قضایی (مانند دادگاه‌های آنلاین و ارائه دلایل دیجیتال) شده است. فناوری همچنین به ظهور مفاهیم جدیدی در حقوق انجامیده؛ مثل «حقوق دیجیتال»، «مالکیت داده» یا «حاکمیت الگوریتمی».

در پاسخ به پیچیدگی‌های جدید ناشی از پیشرفت‌های فناورانه، گرایشی به سمت ایجاد شاخه‌ای مسـتقل از حقوق به نام حقوق فناوری یـا Techno-Law در حـال شـکل‌گیری اسـت. ایـن شـاخه بـا نگـاهی میان‌رشته‌ای، حقوق را به ابزار فهم، کنترل و توسعه پایدار فناوری تبدیل می‌کند.

در نهایت، رابطه میان حقوق و فناوری نه مبتنی بر تقابل، بلکه مبتنی بر نـوعی هم‌زیسـتی خلاقانـه است. هرچند فناوری می‌تواند در غیاب کنترل قانونی تهدیداتی برای جامعه ایجـاد کنـد، امـا حقـوق نیـز بدون شناخت از منطق و ظرفیت‌های فناوری نمی‌تواند به‌درستی ایفای نقش کند. بنابراین، بـرای توسـعه پایدار و متوازن، گفت‌وگو و همکاری میان این دو حوزه ضروری است.

۴-۲-۲-اصول کلیدی در مواجهه حقوق با فناوری‌های نوین

در برخورد با فناوری‌های نوین که آثار آن‌ها هنوز به‌طور کامل شناخته نشده (مانند هـوش مصـنوعی یـا بیوتکنولوژی)، حقوق غالباً بر اصل احتیاط تکیه می‌کند. ایـن اصـل ایجـاب می‌کنـد کـه تـا زمـانی کـه پیامدهای بالقوه‌ی یک فناوری به‌روشنی مشخص نشده، باید از پذیرش بی‌قید و شرط آن خودداری کرد. کاربرد این اصل در حوزه‌هایی مانند مهندسی ژنتیک، هوش مصنوعی نظامی‌یا فناوری‌های نظارت انبـوه بسیار برجسته است.

فناوری‌های نوین، به‌ویژه آن‌هایی که تصمیم‌گیری خودکار دارند، می‌تواننـد مسـئولیت‌های سـنتی را مبهم کنند. اصل مسئولیت‌پذیری ایجاب می‌کند که حتی در محیط‌های فناورانه پیچیده، پاسـخ‌گویی بـه

نتایج یک تصمیم (مثلاً اشتباه در تشخیص یک الگوریتم پزشکی) باید روشن باشد؛ خواه این مسئولیت متوجه توسعه‌دهنده، اپراتور، شرکت یا حتی چارچوب قانونی تنظیم‌گر باشد.

فناوری‌هایی مثل هوش مصنوعی، اغلب به‌خاطر فرآیندهای درونی مبهم‌شان (مثلاً الگوریتم‌های یادگیری عمیق)، با چالش «جعبه سیاه» مواجه هستند. اصل شفافیت خواستار آن است که کاربران و ذی‌نفعان بتوانند تا حد معقولی درک کنند چگونه فناوری تصمیم‌گیری می‌کند، و آیا تصمیمات آن منصفانه و بدون تبعیض است یا نه. در بسیاری از قوانین جدید مثل AI Act اتحادیه اروپا، این اصل در سطح قانون‌گذاری به رسمیت شناخته شده است.

هر نوع استفاده از فناوری باید در چارچوب ارزش‌های بنیادین حقوق بشر مانند حریم خصوصی، حق آزادی بیان، منع تبعیض، و کرامت انسانی باشد. برای مثال، به‌کارگیری فناوری‌های تشخیص چهره در اماکن عمومی‌ممکن است با حقوق افراد در تضاد باشد، اگر بدون رضایت یا نظارت دقیق انجام گیرد. این اصل، نقشی اساسی در تدوین مقررات فناوری‌های نظارتی، کلان‌داده و ردیابی دیجیتال دارد.

در مواجهه با فناوری، قانون باید همواره موازنه‌ای میان منافع عمومی‌و آزادی‌های فردی برقرار کند. اصل تناسب ایجاب می‌کند که محدودیت‌های حقوقی وضع‌شده برای استفاده از یک فناوری، باید منطقی، ضروری و متناسب با هدف مورد نظر باشند. برای مثال، استفاده از هوش مصنوعی برای کنترل جرائم باید با رعایت اصول عدالت کیفری و منع اعمال تبعیض همراه باشد.

۴-۲-۲-۱-اصل وابستگی متقابل حقوق و فناوری: فناوری بدون قانون ممکن است منجر به بی‌عدالتی شود و قانون بدون توجه به فناوری، ناکارآمد خواهد بود.

۴-۲-۲-۲-اصل تعارض‌های بالقوه میان فناوری و قوانین سنتی: ورود فناوری‌هایی نظیر هوش مصنوعی، با هنجارهای قانونی سنتی در تعارض است، نظیر اصل مسئولیت، حریم خصوصی و صلاحیت قضایی.

۴-۲-۲-۳-اصل پیش‌نگری و همکاری بین‌حوزه‌ای: تنظیم‌گری موفق نیازمند هم‌اندیشی میان حقوق‌دانان، مهندسان، نهادهای مدنی و سیاست‌گذاران است.

۵- تأثیر فناوری در حرفه وکالت

در دهه اخیر، فناوری به‌ویژه فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی، به یکی از ارکان تحول در خدمات حقوقی تبدیل شده است. وکلا اکنون بیش از هر زمان دیگری با ابزارهای دیجیتال، از نرم‌افزارهای

مدیریت پرونده گرفته تا الگوریتم‌های پیش‌بینی رأی دادگاه، تعامل دارنـد. بـر اسـاس گـزارش شـرکت Thomson Reuters (2024)، بیش از ۷۰٪ دفاتر حقوقی در آمریکـای شـمالی در سـال گذشـته از نوعی ابزار LegalTech برای خودکارسازی وظایف تکراری مانند جست‌وجوی رویـه قضـایی و بررسـی قراردادها استفاده کرده‌اند.

تحقیقات نشان می‌دهد که فناوری نه‌تنها بهره‌وری و سرعت را در فعالیت‌های حقوقی افـزایش داده، بلکه دامنه دسترسی به خـدمات حقـوقی را نیـز گسـترش داده اسـت. بـه‌طور مثـال، پلتفرم‌هـایی ماننـد *DoNotPay*، که بر پایه هوش مصنوعی طراحی شـده‌اند، توانسـته‌اند خـدمات اولیـه حقـوقی از جملـه اعتراض به جرایم رانندگی یا درخواست بازپرداخت را بدون نیاز به حضور وکیـل ارائـه دهنـد (Katz et al., 2023). این روند، گرچه دسترسی به عدالت را تقویت می‌کند، اما نگرانی‌هایی در خصوص کـاهش نقش انسانی و تصمیم‌گیری حرفه‌ای مطرح ساخته است.

از سوی دیگر، گسترش فناوری‌های حقوقی باعث شکل‌گیری مفهوم «وکالت دیجیتال (Digital Lawyering)» شده است. به گفته ساسکیند[1]، آینده حرفه وکالت نه در مقاومت در برابر فناوری، بلکـه در «بازآفرینی حرفه‌ای بر مبنای فناوری» نهفته است. او تأکید می‌کند که وکلای آینده باید مهارت‌هـایی فراتر از دانش سنتی حقوق داشته باشند و با داده‌کاوی، طراحی خدمات حقوقی دیجیتال و اخلاق فناوری آشنا باشند.

با این حال، پذیرش فناوری در بین وکلا یکسان نبوده و عوامل متعددی مانند انـدازه دفتـر، فرهنـگ سازمانی، سطح آموزش دیجیتال و ملاحظات اخلاقی در سرعت و کیفیت تطبیق حرفه بـا فنـاوری مـؤثر بوده‌اند. مطالعه‌ای که در سال ۲۰۲۳ توسط Harvard Law Review انجام شد نشان داد کـه دفـاتر حقوقی بزرگ‌تر و تجاری‌تر نسبت به دفاتر کوچک و سنتی، تمایل بیشتری به پذیرش فناوری‌های نـوین نشان می‌دهند؛ اما دغدغه‌هایی نظیر حفظ محرمانگی اطلاعـات، سـوگیری الگوریتم‌هـا و عـدم قطعیـت قانونی در خصوص مسئولیت حرفه‌ای همچنان مانع از فراگیری کامل این ابزارها شده است.

تامسون رویترز، با همکاری هفته‌نامه حقوقدانان، گزارش «تکنولـوژی و قـانون »را منتشـر کـرد کـه نشان می‌دهد چگونه موسسات حقوقی، فناوری را در فعالیتها و پیشنهادات خویش مورد نظر قرار داده اند.

موضوعی که در یافته‌ها مشخص شد این بود که برخی اشخاص، هنوز تمایلی به اسـتفاده از فنـاوری ندارند و در مقابل برخی دیگر، وجود و استفاده از فناوری را در حوزه حقوق، ضروری می‌دانند.

1.Susskind

گزارش نشان می‌دهد که تعداد کمی‌از پاسخ‌دهندگان در واقع به دانش لازم در خصوص فناوری مجهز می‌باشند و تقریباً نیمی‌از آنها گفته‌اند که هیچ نرم‌افزار یا پلتفرم حقوقی ندارند و دریافت ننموده اند. دریافت نکرده‌اند.

در گزارش Tech and the Law، ۴۲ درصد از پاسخ دهندگان اظهار داشتند که از فناوری در ساعات کاری خود استفاده می‌کنند – آماری که در حد پایین می‌باشد.

ممکن است وکلا در بیش از ۴۰ درصد مواقع از فناوری استفاده می‌کنند و متوجه آن نمی‌شوند.

تامسون رویترز تاکید می‌کند، هدف ما، توسعه فناوری‌هایی است که وکلا را قادر می‌سازد بهتر کار کنند و بهترین نتایج را برای موکلین خود به دست آورند.

امروزه با درک نحوه کار وکلاء، می‌توانیم راه‌حل‌های جدیدی ایجاد کنیم یا راه‌حل‌های موجود را برای بهبود نحوه کار وکلاء مورد بازبینی قرار دهیم. اگر فناوری حقوقی به خوبی طراحی شده باشد، یقیناً موثر، مفید، انعطاف پذیر و شفاف خواهد بود و مطمئناً وکلاء و موکلین آنها نیز ترغیب به استفاده از این شیوه خواهند شد.

با افزایش اطلاعات دیجیتال و پیشرفت‌های مرتبط در رایانش ابری، فناوری می‌تواند به وکلا کمک کند تا استدلال‌های خود را توسعه بخشند و سریع‌تر تصمیم بگیرند. با فراگیر شدن این امر، استفاده بیشتر و وابستگی در حال ظهور به فناوری حقوقی را شاهد خواهیم بود.

استفاده از فناوری برای وکلاء در مدیریت پرونده‌های خویش نیز کمک شایانی می‌کند. به طوریکه به عنوان یک یادآوری برای حفظ جزئیات همه پرونده‌های شما عمل می‌کند. ثابت شده است که این امر برای وکلا و موسسات حقوقی تشکیل یافته از وکلاء، تاثیرگذار بوده است.

ابزارهای مختلف دیجیتال برای وکلا و انجام امور موکلین خود، موثر می‌باشند منجمله: چت آنلاین، اسکن اسناد موکلین با اسکنرهای مختلف با قابلیت‌های مختلف هوش مصنوعی.

در حال حاضر در کشورهای توسعه یافته، اکثر وکلاء از پتانسیل‌های فناوری به نحو مقتضی استفاده می‌کنند و این امر در پیشبرد امور آنها تاثیرات شگرفی داشته است. (والائی، ۱۴۰۲: ۹)

۶-کاربرد هوش مصنوعی در خدمات حقوقی

کاربرد هوش مصنوعی در خدمات حقوقی به سرعت در حال افزایش است و سیستم‌های نوین مبتنی بر پردازش زبان طبیعی به تدریج در حال به عهده گرفتن بخشی از وظایف حقوق‌دانان هستند. نرم‌افزارهای

مبتنی بر تکنولوژی هوش مصنوعی در حال حاضر امکان تهیه قراردادهای دقیق، تحلیل قراردادها و اسناد حقوقی موجود و پیش‌بینی آرای دادگاه‌ها را فراهم کرده‌اند.

فرصت‌هایی برای استفاده از هوش مصنوعی برای ارائه خدمات حقوقی وجود دارد. چارچوب‌های حقوقی و خط مشی‌های لازم در این خصوص باید به روز شوند تا نوآوری در این فضا تسهیل شود و در عین حال خطرات مرتبط با آن شناسایی و مدیریت شوند.

به زعم برخی‌ها، هوش مصنوعی (AI) آماده است تا اساساً قوانین بسترهای تفسیر و اجرای قوانین را تغییر دهد. در حالی که تغییرات مبتنی بر فناوری در نحوه کار وکلا و قضات وجود دارد، اخیراً سیستم‌های مبتنی بر مدل زبانی بزرگ مانند GPT-3 وGPT-4 اولین بار است که به طور گسترده کارهای نوشتاری و تحقیقاتی پیچیده‌ای را در ارتباط با مهارتهای وکلاء و قضات انجام می‌دهند از جمله این کارها می‌توان به صدور آرای قضائی، تنظیم لوایح دفاعی وکلاء و تنظیم قراردادهای مختلف تجاری اشاره نمود.

به طور گسترده‌تر، هوش مصنوعی باعث می‌شود وکلا در پیش‌نویس اسناد حقوقی که به درجه بالایی از اهمیت نیاز دارند بسیار کارآمدتر شود – فرآیندی که به طور سنتی مقدار قابل توجهی از زمان وکالت را وکلاء به آن صرف می‌کنند. به عنوان مثال می‌توان به تنظیم قراردادها و لوایح دفاعی اشاره نمود. هوش مصنوعی همچنین می‌تواند در طول محاکمه برای تجزیه و تحلیل روند محاکمه در زمان کمتر استفاده نماید و یا اینکه در زمان حضور شهود در دادگاه، می‌تواند در یافتن نوع سوالات تخصصی از شهود، به وکلای مدافع باریگر باشد.

برای وکلا، استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی بسیار ائز اهمیت است. استفاده از هوش مصنوعی زمانی مؤثرتر خواهد بود که برای تکمیل مهارت‌های انسانی استفاده شود و افرادی که یاد می‌گیرند چگونه از این همکاری به خوبی استفاده کنند، بیشترین فایده را از ابزارهای هوش مصنوعی خواهند برد.

این امر مستلزم یادگیری و توسعه مهارت‌های جدید است، از جمله دانستن نحوه انتخاب ابزار هوش مصنوعی مناسب برای یک کار خاص و یا دانستن چگونگی طراحی سوالات مناسب و ارزیابی کیفی پاسخ‌ها و سپس به‌روزرسانی پرسش‌ها در صورت نیاز.

وکلای دادگستری همچنین باید مراقب باشند که هرگونه استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی با توجه به حقوق مربوط به محرمانگی و حقوق اشخاص حقیقی و حقوقی و نظامات موجود انجام شود.

تیم‌های حقوقی متشکل از وکلاء نیز باید آموزش‌های جدیدی را در نظر بگیرند تا بتوانند با این محیط جدید سازگار شوند. دانشکده‌های حقوق باید برنامه‌های درسی خود را به‌روزرسانی کنند تا اطمینان حاصل کنند که در مورد نحوه استفاده از ابزارهای تحقیق و نگارش هوش مصنوعی به دانشجویان حقوق آموزش دهند، زیرا این مهارت‌ها در میان آنها تقاضای بالایی خواهد داشت.

حتی با پذیرش گسترش هوش مصنوعی، کارکرد وکلاء همچنان بسیار مورد نیاز خواهد بود. در حال حاضر، هوش مصنوعی نمی‌تواند ارائه قانع کننده ای به هیئت منصفه ارائه دهد. این فناوری نمی‌تواند به طور کامل عواملی را که در بسیاری از تصمیمات استراتژیک، بزرگ و کوچک، که در پروسه هر موضوع قضایی اتخاذ می‌شوند، مورد ارزیابی قرار دهد. همچنین نمی‌تواند جایگزین عنصر انسانی روابط با موکلین و مشتریان شود از آن مهمتر اینکه، یک سیستم کامپیوتری (هوش مصنوعی) نمی‌تواند نقش رهبری را در ایجاد انگیزه یک تیم از وکلا برای کارکرد بهتر، ایفا کند.

نتیجه اینکه، استفاده از پیشرفت‌های خارق‌العاده هوش مصنوعی برای به حداقل رساندن اهمیت عنصر انسانی در تفسیر و اجرای قانون، اشتباه خواهد بود. اما نادیده گرفتن نقش هوش مصنوعی که اساساً چشم انداز ارائه دهندگان و کاربران خدمات حقوقی را تغییر می‌دهد، به همان اندازه اشتباه بزرگ خواهد بود. (والائی، ۱۴۰۲: ۸)

۶-۱- فرصت‌های مشخص و عملیاتی هوش مصنوعی برای حرفه وکالت:

هوش مصنوعی (AI) با ورود به حوزه خدمات حقوقی، فرصت‌های ملموس و عملی برای ارتقاء کیفیت، کارآمدی، و گستردگی خدمات وکالتی فراهم آورده است. در ادامه، مهم‌ترین این فرصت‌ها به تفصیل ارائه می‌شود:

۶-۱-۱- تسریع در تحلیل و بررسی اسناد حقوقی

AIمی‌تواند با استفاده از الگوریتم‌های پردازش زبان طبیعی(NLP) ، حجم عظیمی‌از اسناد، قراردادها، آرای قضایی و متون قانونی را در مدت زمان کوتاه بررسی و دسته‌بندی کند. این قابلیت به وکلا امکان می‌دهد تا در دعاوی پیچیده با صدها صفحه مستندات، در کمترین زمان ممکن اطلاعات کلیدی را استخراج و بر اساس آن تصمیم‌گیری کنند.(Remus & Levy, 2016)

۶-۱-۲- پیش‌بینی روند و نتایج پرونده‌ها

مدل‌های یادگیری ماشین توانایی تحلیل داده‌های آماری از آرای پیشین، رویه‌های قضایی، و مشخصات دعاوی را دارند. این تحلیل‌ها می‌تواند در پیش‌بینی احتمال موفقیت یا شکست یک دعوی، میزان خسارت قابل مطالبه، و حتی احتمال صدور قرار یا رأی خاص مؤثر باشد. این امکان، ابزار ارزشمندی در ارزیابی ریسک‌های حقوقی و طراحی استراتژی دفاعی یا مطالبه‌گری فراهم می‌سازد (Aletras et al., 2016).

۶-۱-۳- اتوماسیون فرآیندهای حقوقی روتین

یکی از کاربردهای برجسته هوش مصنوعی در وکالت، خودکارسازی فرآیندهای تکراری مانند نگارش پیش‌نویس قراردادها، تنظیم لوایح استاندارد، استخراج نکات مهم از اسناد، و بررسی تطبیق اسناد با مقررات است. این امر باعث کاهش هزینه‌ها، صرفه‌جویی در زمان، و تمرکز بیشتر وکلا بر امور تحلیلی و مشاوره‌ای می‌شود.(Susskind, 2019)

۶-۱-۴- گسترش دسترسی به مشاوره حقوقی اولیه

سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی مانند چت‌بات‌های حقوقی و اپلیکیشن‌های پاسخگویی هوشمند، می‌توانند در حوزه‌هایی مانند حقوق خانواده، قراردادهای ساده، یا دعاوی خرد، خدمات اولیه حقوقی و پاسخ به پرسش‌های متداول را ارائه دهند. این فناوری به ویژه برای اقشار محروم یا مناطق فاقد وکیل، امکان دسترسی اولیه به دانش حقوقی را فراهم می‌سازد.(Surden, 2019)

۶-۱-۵- پشتیبانی هوشمند در تصمیم‌گیری‌های حرفه‌ای

AIمی‌تواند با ارائه تحلیل‌های تطبیقی از قوانین مختلف، رویه‌های قضایی متعارض، یا ارزیابی ابعاد مختلف یک پرونده، به عنوان مشاور تصمیم‌یار در کنار وکیل عمل کند. این نوع پشتیبانی می‌تواند خطاهای انسانی را کاهش داده و موجب افزایش دقت در تدوین استراتژی‌های حقوقی شود.

۶-۱-۶- کاهش بار کاری و افزایش بهره‌وری

با واگذاری وظایف روتین به سیستم‌هایAI ، وکلا می‌توانند زمان بیشتری برای تعامل با موکل، تحلیل تخصصی پرونده‌ها و توسعه کسب‌وکار وکالتی صرف کنند. این امر بهره‌وری فردی و سازمانی در دفاتر وکالت را به‌طور قابل توجهی افزایش می‌دهد.

۶-۱-۷- امکان ارائه خدمات حقوقی نوین و فناورمحور

استفاده از ابزارهای تحلیل داده، داشبوردهای هوشمند، و سامانه‌های پیش‌بینی دعاوی، می‌تواند منجر به ایجاد مدل‌های جدید کسب‌وکار در وکالت شود. از جمله، وکالت مبتنی بر داده (data-driven advocacy)، خدمات حقوقی سفارشی‌سازی‌شده، یا پلتفرم‌های مشاوره برخط بر بستر AI.

در نهایت، گرچه فرصت‌های هوش مصنوعی برای وکلا قابل توجه است، اما بهره‌برداری مؤثر از این فرصت‌ها مستلزم تدوین ضوابط اخلاقی، تضمین حفظ محرمانگی اطلاعات، تعیین حدود مسئولیت در تصمیمات خودکار و تدوین چارچوب‌های حقوقی متناسب است .(Calo, 2016) تنها در چنین شرایطی می‌توان از ظرفیت‌های AI در راستای عدالت و بهبود حرفه وکالت استفاده‌ای پایدار و مسئولانه داشت.

۶-۲-تهدیدات هوش مصنوعی برای حرفه وکالت

اگرچه هوش مصنوعی فرصت‌هایی گسترده برای تحول حرفه وکالت ایجاد کرده، اما این فناوری نوظهور همراه با تهدیدات معین و قابل توجهی است که توجه و آمادگی حرفه‌ای وکلا را می‌طلبد. برخی از مهم‌ترین تهدیدات عبارتند از:

۶-۲-۱- کاهش فرصت‌های شغلی در وظایف روتین حقوقی

یکی از پیامدهای مستقیم کاربردAI ، خودکارسازی وظایف ساده و تکراری وکالتی است؛ از جمله بررسی اولیه اسناد، جستجوی سوابق قضایی، و تهیه پیش‌نویس قراردادهای استاندارد. این فرایندها پیش‌تر به وکلا و دستیاران حقوقی محول می‌شدند، اما اکنون توسط الگوریتم‌ها با هزینه کمتر و سرعت بیشتر انجام می‌شوند .(Susskind, 2019) این تحول ممکن است در بلندمدت منجر به کاهش تقاضا برای نیروی انسانی در این حوزه‌ها و حتی حذف برخی مشاغل حقوقی سطح پایه شود.

۶-۲-۲- احتمال خطا یا سوگیری در تصمیمات الگوریتمی

مدل‌های یادگیری ماشین بر اساس داده‌های آموزشی عمل می‌کنند؛ اگر این داده‌ها دارای سوگیری، نقص یا نمایانگر تنوع کافی نباشند، ممکن است خروجی ناعادلانه یا گمراه‌کننده‌ای تولید شود. به عنوان مثال، یک الگوریتم تحلیل آرای قضایی که بر داده‌های نابرابر آموزش دیده باشد، ممکن است تمایلات ناعادلانه سیستم قضایی گذشته را بازتولید کند و در نتیجه به تضییع حقوق موکلان یا توصیه‌های نادرست حقوقی بینجامد.(Calo, 2016)

۶-۲-۳- تضعیف مهارت‌های تحلیلی وکلا

استفاده بیش از حد از ابزارهای AI در تحلیل و نگارش حقوقی می‌تواند به تدریج منجر به کاهش تسلط وکلا بر استدلال منطقی، تحلیل پرونده و نگارش حقوقی سنتی شود. اتکای کامل به ابزارهای خودکار، زمینه‌ساز زوال مهارت‌های انسانی نظیر تفکر انتقادی و داوری مستقل خواهد بود .(Surden, 2019) این تهدید به ویژه در نسل جدید وکلایی که از ابتدا با ابزارهای AI کار می‌کنند، محسوس‌تر است.

۶-۲-۴- مخاطرات امنیتی و افشای اطلاعات محرمانه

کاربرد AI مستلزم انتقال داده‌های محرمانه حقوقی به سامانه‌های رایانه‌ای و ذخیره‌سازی ابری است. هرگونه نقص امنیتی، هک یا نشت اطلاعات می‌تواند منجر به افشای اسناد موکلان، نقض حریم خصوصی و حتی مسئولیت کیفری یا انتظامی‌وکلا شود. به عنوان مثال، استفاده از ابزارهای عمومی‌هوش مصنوعی بدون قراردادهای محرمانگی مشخص (NDA) ممکن است اطلاعات حساس را در معرض ریسک قرار دهد.(Remus & Levy, 2016)

۶-۲-۵- نبود مقررات و استانداردهای نظارتی

در بسیاری از کشورها، استفاده از AI در امور حقوقی هنوز تحت پوشش قوانین مشخص و الزام‌آور قرار نگرفته است .این خلأ قانونی باعث می‌شود هیچ مکانیزم رسمی‌برای رسیدگی به اشتباهات الگوریتمی، تعیین مسئولیت در تصمیمات خودکار، یا بررسی تخلفات فنی وجود نداشته باشد. این وضعیت، بستر را برای سوءاستفاده، تضییع حقوق ذی‌نفعان و کاهش اعتماد عمومی‌به سامانه‌های حقوقی هوشمند فراهم می‌سازد.(Calo, 2016)

۶-۲-۶- تهدید استقلال حرفه‌ای وکلا

در صورت توسعه بیش از حد سامانه‌های پیشنهاددهنده یا تصمیم‌یار مبتنی برAI ، ممکن است استقلال فکری وکلا در تحلیل و تصمیم‌گیری دچار تهدید شود. وکلایی که صرفاً به خروجی سیستم‌های هوشمند تکیه می‌کنند، ممکن است در برابر خطای سامانه‌ها بی‌دفاع باقی بمانند و مسئولیت اقدامات نادرست را شخصاً متحمل شوند.

در نتیجه، برای مقابله با تهدیدات فوق، لازم است نهادهای حرفه‌ای و تقنینی، چارچوب‌های دقیق حقوقی، استانداردهای فنی و آموزش‌های تخصصی در استفاده ایمن و اخلاقی از هوش مصنوعی در

حرفه وکالت تدوین کنند. تنها در چنین شرایطی است که می‌توان از ظرفیت‌های این فناوری به‌نفع عدالت و حفظ شأن حرفه وکالت بهره برد.

۷- توانمندسازی کانون‌های وکلا با هوش مصنوعی

۱-۷-استفاده از هوش مصنوعی در کانون وکلاء

هوش مصنوعی می‌تواند نقش مهمی‌در توانمندسازی کانون‌های وکلا ایفا کند و به این نهادهای حرفه‌ای کمک کند تا خدمات حقوقی خود را به صورت بهینه‌تر و مؤثرتری ارائه دهند. یکی از مهم‌ترین زمینه‌های توانمندسازی، اتوماسیون فرآیندهای اداری و مدیریت پرونده‌ها است. سیستم‌های مبتنی بر هوش مصنوعی قادرند حجم بالایی از داده‌های حقوقی و اطلاعات پرونده‌ها را به‌سرعت پردازش کنند و در نتیجه زمان رسیدگی به امور را کاهش داده و دقت آن را افزایش دهند.(Remus & Levy, 2016)

همچنین، هوش مصنوعی می‌تواند ابزارهای پیشرفته‌ای برای تحلیل داده‌های حقوقی و پیش‌بینی روندهای قضایی در اختیار کانون‌های وکلا قرار دهد. این قابلیت موجب می‌شود وکلا و مدیران کانون‌ها تصمیمات استراتژیک بهتری اتخاذ کنند و خدمات مشاوره‌ای دقیق‌تری به اعضای خود ارائه دهند (Aletras et al., 2016).

در زمینه آموزش و ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای نیز، فناوری‌های هوش مصنوعی می‌توانند با فراهم کردن محیطهای یادگیری تعاملی و شخصی‌سازی شده، سطح دانش و مهارت وکلا را ارتقاء دهند. سیستم‌های آموزش مجازی مبتنی بر هوش مصنوعی قادرند محتوای آموزشی را با توجه به نیازها و نقاط ضعف هر فرد تنظیم کنند و بازخورد فوری ارائه دهند.(Luckin et al., 2016)

علاوه بر این، هوش مصنوعی می‌تواند در حوزه حفظ اخلاق حرفه‌ای و نظارت بر عملکرد وکلا نقش مؤثری ایفا کند. با تحلیل داده‌های مربوط به پرونده‌ها و رفتار وکلا، این فناوری می‌تواند نشانه‌های تخلف یا سوءرفتار را شناسایی کند و به نهادهای ناظر هشدار دهد.(Calo, 2016)

با این حال، توانمندسازی کانون‌های وکلا با هوش مصنوعی نیازمند زیرساخت‌های فناوری مناسب، آموزش تخصصی و تدوین چارچوب‌های حقوقی و اخلاقی مشخص برای استفاده از این فناوری است تا بتوان از ظرفیت‌های آن به صورت مسئولانه و مؤثر بهره برد .(Susskind, 2019)

۷-۲-پیشنهادات اجرایی برای کانون‌های وکلا در بهره‌گیری از هوش مصنوعی: تحلیل و راهکارها

هوش مصنوعی فرصتی بی‌نظیر برای تحول و ارتقای کارایی کانون‌های وکلا فراهم می‌آورد، اما بهره‌برداری مؤثر از این فناوری نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و اجرای راهکارهای متناسب است. در این راستا، برخی از مهم‌ترین پیشنهادات اجرایی که می‌تواند به کانون‌های وکلا در این مسیر کمک کند عبارتند از:

۷-۲-۱- تدوین استراتژی جامع هوش مصنوعی:

کانون‌ها باید یک استراتژی مشخص و جامع برای ادغام هوش مصنوعی در فرآیندهای حقوقی و اداری خود تدوین کنند. این استراتژی باید شامل اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدت، شناسایی نیازهای فناوری، و تعیین شاخص‌های موفقیت باشد. همچنین باید چشم‌انداز روشنی از نقش AI در ارتقای خدمات حقوقی ارائه دهد .

۷-۲-۲-سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فناوری:

برای بهره‌برداری بهینه، کانون‌ها باید در ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال قوی، شامل نرم‌افزارهای تخصصی، سخت‌افزار مناسب و امنیت سایبری سرمایه‌گذاری کنند. این زیرساخت‌ها زمینه را برای اجرای نرم‌افزارهای هوش مصنوعی فراهم می‌سازد و از داده‌های حساس حقوقی محافظت می‌کند.

۷-۲-۳- آموزش و توانمندسازی اعضا:

برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی در زمینه هوش مصنوعی و فناوری‌های نوین برای وکلا و کارکنان کانون‌ها ضروری است. این آموزش‌ها باید به ارتقای مهارت‌های دیجیتال، آشنایی با کاربردهای AI در حقوق، و آگاهی از چالش‌های اخلاقی و قانونی کمک کند.

۷-۲-۴- توسعه سامانه‌های مشاوره و پژوهش حقوقی مبتنی بر:AI

کانون‌ها می‌توانند با راه‌اندازی پلتفرم‌های هوشمند برای مشاوره حقوقی، پژوهش و تحلیل پرونده‌ها، خدمات خود را تسهیل و سرعت بخشند. این سامانه‌ها امکان دسترسی بهتر و سریع‌تر به اطلاعات حقوقی را برای وکلا و موکلان فراهم می‌کنند .

۷-۲-۵-تدوین چارچوب‌های اخلاقی و قانونی

به منظور حفظ اعتماد عمومی‌و رعایت استانداردهای حقوقی، کانون‌ها باید چارچوب‌های اخلاقی مشخصی برای استفاده از هوش مصنوعی تدوین کنند. این چارچوب‌ها باید حاوی دستورالعمل‌هایی در زمینه حفظ محرمانگی، مقابله با سوگیری‌های الگوریتمی‌و مسئولیت‌پذیری باشند .

۷-۲-۶- همکاری با نهادهای علمی‌و فناوری:

ایجاد همکاری‌های مستمر با دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی و شرکت‌های فناوری می‌تواند به به‌روزرسانی مستمر کانون‌ها در حوزه AI کمک کند و دسترسی به فناوری‌های نوین را تسهیل نماید.

۷-۲-۷- پایش و ارزیابی مستمر:

پیاده‌سازی مکانیزم‌های نظارتی برای ارزیابی عملکرد سامانه‌های هوش مصنوعی و میزان اثربخشی آن‌ها در فرآیندهای حقوقی، به کانون‌ها کمک می‌کند تا نقاط ضعف را شناسایی و اصلاح کنند.

۸- چارچوب‌های قانونی و راهبردی برای تنظیم هوش مصنوعی در حوزه حقوق

۸-۱-چهارچوب و اصول:

۱. نیاز به تدوین قوانین ملی و بین‌المللی :با توجه به ماهیت فرامرزی فناوری، هماهنگی در تدوین مقررات، از جمله در حوزه مسئولیت مدنی، مالکیت فکری و حریم خصوصی ضرورت دارد.
۲. اصول اخلاقی استفاده از AI در خدمات حقوقی :شفافیت، انصاف، پاسخگویی و عدم تبعیض باید از اصول بنیادین در توسعه و استفاده از AI باشند.
۳. ضرورت وجود نهادهای ناظر :ایجاد نهادهای مستقل برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد الگوریتم‌های مورد استفاده در سیستم‌های حقوقی و قضایی الزامی‌است.

۸-۲- تهیه دیتابیس حقوقی برای هوش مصنوعی جهت استفاده وکلا و حقوقدانان

نظر به اهمیت هوش مصنوعی و اجتناب ناپذیر بودن استفاده از آن، می‌بایست دیتابیس حقوقی گسترده ای در این خصوص تهیه گردد.

جمع‌آوری دیتابیس حقوقی برای هوش مصنوعی (AI) یک فرآیند پیچیده و حساس است که به منظور آموزش مدل‌های هوش مصنوعی برای تحلیل و پردازش مسائل حقوقی انجام می‌شود. این نوع

دیتابیس معمولاً شامل اطلاعات مختلفی است که به مدل‌های هوش مصنوعی کمک می‌کند تا الگوها، روابط و نتایج مختلف حقوقی را شبیه‌سازی و تحلیل کند. (والائی، ۱۴۰۳: ۷)

اولین گام، جمع‌آوری حجم وسیعی از داده‌های حقوقی مرتبط و معتبر است. این داده‌ها باید از منابع رسمی‌مانند دادگاه‌ها، کتب قوانین و مقررات، کانون‌های وکلا، و پایگاه‌های داده قضایی مانند Westlawیا LexisNexis استخراج شوند. همچنین، همکاری با نهادهای حقوقی جهت دریافت داده‌های بومی‌و به‌روز بسیار اهمیت دارد.(Thomson Reuters, 2024)

پایگاه داده حقوقی یکی از ارکان اساسی برای کاربرد موفق هوش مصنوعی (AI) در حوزه حقوق است. داده‌های حقوقی به شکل اسناد قضایی، قوانین، آرای دادگاه‌ها، قراردادها، نظریات مشورتی، و سایر متون قانونی گردآوری می‌شوند و باید به گونه‌ای ساختاربندی و استاندارد شوند که امکان تحلیل خودکار، جستجو و یادگیری ماشین فراهم گردد.(Katz et al., 2023)

برای ساخت دیتابیس حقوقی، باید منابع مختلفی از اطلاعات حقوقی شناسایی و انتخاب شوند. این منابع می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

- ✓ **احکام قضائی:** داده‌هایی که شامل تصمیمات قضائی، استدلال‌های قضات و نتایج پرونده‌ها هستند.
- ✓ **قوانین و مقررات:**متن کامل قوانین، آیین‌نامه‌ها، و بخشنامه‌ها دستورالعمل‌های دولتی.
- ✓ **قراردادها و اسناد حقوقی:** قراردادهای تجاری، قراردادهای کاری، توافقات مالی و غیره.
- ✓ **مقالات و کتب حقوقی:** منابع علمی‌و تحقیقاتی و پژوهشی در حوزه‌های مختلف حقوقی.
- ✓ **پرسش و پاسخ‌های حقوقی:** داده‌هایی که شامل سوالات و پاسخ‌های حقوقی از متخصصان است
- ✓ برای ساخت یک دیتابیس حقوقی، باید اطلاعاتی جمع‌آوری شود که بتواند به تحلیل و پردازش مسائل حقوقی توسط مدل‌های هوش مصنوعی کمک کند. این اطلاعات معمولاً شامل داده‌هایی است که در عرصه‌های مختلف حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرند.
- ✓ تخصیص منابع انسانی برای اعتبارسنجی دیتابیس حقوقی هوش مصنوعی یک فرآیند پیچیده است که نیازمند مشارکت چندین متخصص با مهارت‌های مختلف است. اعتبارسنجی دیتابیس حقوقی به معنای اطمینان از صحت، دقت، کامل بودن و سازگاری داده‌های حقوقی است که در سیستم‌های هوش مصنوعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این کار می‌تواند برای اطمینان از ارائه نتایج دقیق و قابل اعتماد در تحلیل‌های حقوقی و اتوماسیون‌های حقوقی اهمیت زیادی داشته باشد.

- ✓ برای اطمینان از صحت و کیفیت داده‌های جمع‌آوری‌شده، ممکن است نیاز به تیمی‌از متخصصان حقوقی برای بررسی و تایید داده‌ها باشد.

مدیریت و نگهداری دیتابیس حقوقی برای هوش مصنوعی (AI) فرآیندی پیچیده است که نیازمند توجه به جنبه‌های مختلف حقوقی، فنی و عملیاتی می‌باشد. این دیتابیس‌ها معمولاً شامل اسناد حقوقی، پرونده‌های قضائی، آراء دادگاه‌ها، قوانین و مقررات، قراردادها، و دیگر مستندات حقوقی هستند که برای پردازش و تحلیل توسط الگوریتم‌های هوش مصنوعی مورد استفاده قرار می‌گیرند. هدف اصلی این نوع دیتابیس‌ها ارائه اطلاعات دقیق، به‌روز و قابل دسترس برای کاربردهای مختلف مانند مشاوره حقوقی، پیش‌بینی نتایج پرونده‌ها، یا خودکارسازی فرآیندهای حقوقی است.

۸-۳-وضعیت دیتابیس حقوقی در حوزه هوش مصنوعی در ایران

وضعیت دیتابیس حقوقی در حوزه هوش مصنوعی در ایران به طور کلی در حال توسعه و تحول است، اما هنوز با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی روبه‌رو است. در چند سال اخیر، شاهد توجه بیشتر به این حوزه در ایران بوده‌ایم و چندین پروژه و ایده مختلف در زمینه‌های مختلف حقوقی و فناوری اطلاعات آغاز شده‌اند. به طور خاص، هوش مصنوعی در حوزه حقوق می‌تواند در زمینه‌های مختلفی چون جستجو، تحلیل مستندات، پیش‌بینی روندهای قضائی، مشاوره حقوقی و حتی تدوین قوانین هوشمند مورد استفاده قرار گیرد ولی تاکنون شاهد پیشرفت چندانی را شاهد نیستیم.

با توجه به روند رو به رشد دیجیتالیزاسیون در بخش‌های دولتی و خصوصی، می‌توان امیدوار بود که زیرساخت‌های لازم برای بهره‌برداری از هوش مصنوعی در حوزه حقوقی در ایران نیز به تدریج فراهم خواهد شد.

در مجموع، وضعیت فعلی دیتابیس‌های حقوقی در ایران در حوزه هوش مصنوعی در حال توسعه است و بیشتر به صورت تجربی و محدود در حال پیاده‌سازی است. با توجه به پیشرفت‌های فناوری و نیاز به بهبود سیستم قضائی، می‌توان انتظار داشت که در آینده نزدیک این حوزه به سطح بالاتری از توسعه و استفاده برسد.

توسعه یک دیتابیس حقوقی هوشمند در ایران با استفاده از هوش مصنوعی می‌تواند باعث تحول در سیستم قضائی و حقوقی کشور شود. این امر نه تنها به بهبود دسترسی به اطلاعات و تسهیل فرآیندهای قضائی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به وکلا، قضات و افراد جامعه در حل مسائل حقوقی کمک شایانی

کند. در عین حال، توجه به استانداردها، امنیت داده‌ها، و مسائل مربوط به زبان و فرهنگ بومی‌از اهمیت بالایی برخوردار است. (والائی، ۱۴۰۳: ۱۶)

نتیجه

در حالی که هوش مصنوعی ظرفیت عظیمی‌برای توانمندسازی جامعه وکالت دارد، بدون چارچوب‌های قانونی شفاف، استانداردهای اخلاقی و سرمایه‌گذاری در آموزش و زیرساخت‌ها، این فناوری ممکن است تهدیدی برای عدالت، حریم خصوصی و اعتبار حرفه‌ای وکلا گردد. این مقاله با تأکید بر رویکرد فعال و مسئولانه، پیشنهاداتی عملی برای بهره‌برداری عادلانه و مؤثر از AI در جامعه وکالت ارائه می‌دهد.

تحولات فناوری و به‌ویژه پیشرفت‌های چشمگیر در حوزه هوش مصنوعی، حرفه وکالت را وارد مرحله‌ای تازه از تحول ساختاری کرده‌اند. همان‌گونه که در بخش‌های پیشین مقاله بررسی شد، هوش مصنوعی می‌تواند به‌عنوان ابزاری توانمند در خدمت کانون‌های وکلا و حرفه حقوق قرار گیرد. از تسهیل فرآیندهای اداری و قضایی، ارتقای دقت در تحلیل داده‌های حقوقی، کاهش هزینه‌ها و افزایش دسترسی به عدالت گرفته تا ایجاد سامانه‌های هوشمند مشاوره و پیش‌بینی قضایی، همگی نمونه‌هایی از فرصت‌های سازنده‌ی این فناوری در خدمت جامعه وکالت‌اند.

با این حال، استفاده بی‌رویه و بدون چارچوب از هوش مصنوعی می‌تواند منجر به تهدیداتی جدی مانند نقض حریم خصوصی، تبعیض الگوریتمی، وابستگی بیش از حد به تصمیمات ماشینی، تضعیف نقش انسانی در فرآیندهای حقوقی و حتی حذف مشاغل سنتی حقوقی شود. این تهدیدها، ضرورت طراحی چارچوب‌های قانونی و اخلاقی جامع و شفاف را بیش از پیش برجسته می‌سازند.

در این میان، کانون‌های وکلا به‌عنوان نهادهای مرجع و حامی‌حقوق وکلا و موکلان، نقشی اساسی در مدیریت و هدایت این تحول دارند. با تدوین استراتژی‌های منسجم، آموزش حرفه‌ای اعضا، توسعه زیرساخت‌های فناورانه، همکاری با نهادهای علمی‌و فناوری، و نظارت مستمر بر کارایی و پیامدهای اجتماعی و حقوقی هوش مصنوعی، کانون‌ها می‌توانند از این فناوری به‌درستی بهره‌برداری کرده و آن را در خدمت ارتقای عدالت و کارآمدی نظام حقوقی قرار دهند.

در نهایت، پیوند میان هوش مصنوعی و حقوق، نه صرفاً یک تعامل فنی، بلکه یک ضرورت اجتماعی و اخلاقی در مسیر عدالت‌محوری و مسئولیت‌پذیری است. اتخاذ رویکردی متوازن، انتقادی و آینده‌نگر، رمز بهره‌گیری پایدار از هوش مصنوعی در خدمت جامعه وکالت خواهد بود.

منابع:

منابع فارسی:

- ذاکری‌نیا، حانیه. (۱۴۰۲). «ماهیت و مبنای مسئولیت مدنی ناشی از هوش مصنوعی در حقوق ایران و کشورهای اتحادیه اروپا»، فصلنامه حقوق خصوصی دانشگاه تهران، دوره ۲۰، شماره ۱، ص. ۱۳۵–۱۵۲.
- کاوه، محمدهادی؛ بارانی، محمد. (۱۴۰۳). «مسئولیت کیفری هوش مصنوعی در حقوق کیفری ایران با نگاهی به قوانین اتحادیه اروپا»، فصلنامه فقه جزای تطبیقی، دوره ۴، شماره ۳، ص. ۵۱–۶۱.
- قانون تأمین مالی تولید و زیرساخت‌ها، مصوب ۱۴۰۲، بند (الف) ماده ۳۵.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۱). «چشم‌انداز حقوقی تنظیم‌گری فناوری‌های نوین»، گزارش شماره ۱۷۵۶۰، ص. ۳۸.
- والائی، حمید (۱۴۰۲)، «هوش مصنوعی و حقوق»، فصلنامه حقوق دیجیتال، زمستان ۱۴۰۱–بهار ۱۴۰۲ (ژوئن ۲۰۲۳)، سال چهارم، شماره ششم.
- والائی، حمید (۱۴۰۲)، «رابطه حقوق و فناوری»، فصلنامه حقوق دیجیتال، تابستان ۱۴۰۲ (سپتامبر ۲۰۲۳)، سال چهارم، شماره هفتم.
- والائی، حمید (۱۴۰۳)، «نحوه تهیه دیتابیس (پایگاه داده) حقوقی برای هوش مصنوعی (جهت استفاده وکلاء و دیگر حقوقدانان)»، فصلنامه حقوق دیجیتال، بهار و تابستان ۱۴۰۳ (سپتامبر ۲۰۲۴)، سال پنجم، شماره نهم.

منابع انگلیسی:

- Aletras, N., Tsarapatsanis, D., Preoţiuc-Pietro, D., & Lampos, V. (2016). Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: A natural language processing perspective. *PeerJ Computer Science, 2*, e93.
- American Bar Association. (2023). *Guidelines for Ethical AI*.

- AP News. (2025). UK judge warns of risk to justice after lawyers cited fake AI-generated cases in court. https://apnews.com/article/46013a78d78dc869bdfd6b42579411cb
- Arora, A., Sahu, N., & Singh, R. (2024). *Digital transformation and the future of work in developing economies*. arXiv:2501.15809.
- Binns, R. (2018). Fairness in machine learning: Lessons from political philosophy. In *Proceedings of the 2018 Conference on Fairness, Accountability and Transparency* (pp. 149–159). https://doi.org/10.1145/3287560.3287598
- Binns, R., Veale, M., Van Kleek, M., & Shadbolt, N. (2020). "It's reducing a human being to a percentage": Perceptions of justice in algorithmic decisions. In *CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*.
- Buolamwini, J., & Gebru, T. (2018). Gender shades: Intersectional accuracy disparities in commercial gender classification. *Proceedings of Machine Learning Research, 81*, 1–15.
- Calo, R. (2016). *Robots in American law*. University of Washington School of Law Research Paper.
- Chesney, R., & Citron, D. K. (2019). Deep fakes: A looming challenge for privacy, democracy, and national security. *California Law Review, 107*(6), 1753–1819.
- Collins, J., Smith, R., & Lee, K. (2021). Artificial intelligence and decision-making. ScienceDirect.
- Council of Europe. (2022). *Women as equal partners in the AI revolution*. https://coe.int/gender-ai
- Dahlke, M. (2024). A scholarly definition of artificial intelligence. arXiv preprint. https://arxiv.org/abs/2410.13452
- Deloitte (2023). Legal implications of generative AI. https://www.deloitte.com/global/en/services/legal
- EU (2024). Artificial Intelligence Act. European Commission. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/artificial-intelligence-act
- European Commission. (2024). *Artificial Intelligence Act*. https://data.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj
- Gables Law Firm (2024). Legal issues with AI. https://gableslawfirm.com

- Government of Canada. (2023). *Artificial Intelligence and Data Act*. https://www.canada.ca/en/innovation-science-economic-development/programs/artificial-intelligence-data-act.html
- International Bar Association. (2024). *IBA endorses AI framework*.
- Jumper, J., Evans, R., Pritzel, A., Green, T., Figurnov, M., Ronneberger, O., ... & Hassabis, D. (2021). Highly accurate protein structure prediction with AlphaFold. *Nature, 596*(7873), 583–589. https://doi.org/10.1038/s41586-021-03819-2
- Kaplan, A., & Haenlein, M. (2019). A brief history of artificial intelligence. California Management Review, 61(4), 5–14.
- Katz, D., Bommarito, M., & Blackman, J. (2023). AI and access to justice. *Harvard Law Review*.
- Kumar, A., Singh, P., & Gupta, P. (2021). AI for women's health: Current status and future directions. *Journal of Medical Systems, 45*(5), 56.
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson Education. https://www.pearson.com/uk/educators/schools/subject-area/educational-technology/intelligence-unleashed.html
- McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (1956). A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence.
- National Law Review. (2022). *Legal framework for artificial intelligence: What is the approach of the European Union, the United States and China?* https://www.mondaq.com/canada/new-technology/1422272/legal-framework-for-artificial-intelligence-what-is-the-approach-of-the-european-union-the-united-states-and-china
- OECD (2021). OECD principles on AI. https://oecd.ai
- Pagallo, U. (2018). The legal challenges of AI: Lessons from robotics. Springer.
- Rajpurkar, P., Chen, E., Banerjee, O., & Topol, E. J. (2022). AI in health and medicine. *Nature Medicine, 28*(1), 31–38. https://doi.org/10.1038/s41591-021-01614-0
- Remus, D., & Levy, F. (2016). Can robots be lawyers? Computers, lawyers, and the practice of law. *SSRN Electronic Journal*.

- Sheikh, N. G., Usman, M., & Raza, S. (2023). Understanding AI systems in dynamic environments. Springer.
- Surden, H. (2019). Artificial intelligence and law: An overview. *Georgia State University Law Review, 35*(4), 1305–1339.
- Susskind, R. (2019). *Tomorrow's lawyers: An introduction to your future*. Oxford University Press.
- The Times. (2025). Human right to be judged by a person.
- Thomson Reuters (2024). The key legal issues with generative AI. https://legal.thomsonreuters.com
- Thomson Reuters. (2024). *State of LegalTech in North America*.
- Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. Mind, 59(236), 433–460.
- U.S. Code (2023). 15 U.S.C. § 9401. https://www.law.cornell.edu
- UN Women. (2020). *Gender equality and digital technology*. https://www.unwomen.org/en/digital
- UNESCO. (2021). *Ethics of Artificial Intelligence*. https://unesco.org/ai-ethics
- Vogue Business (2024). Europe is clamping down on AI. https://www.voguebusiness.com
- Wang, W., & Siau, K. (2021). Artificial intelligence, automation, and the future of work: A review and research agenda. *International Journal of Information Management*.
- West, S. M., Whittaker, M., & Crawford, K. (2019). *Discriminating systems: Gender, race and power in AI*. AI Now Institute.
- Wired. (2017). AI 'lawyer' correctly predicts outcomes of human rights trials. https://www.wired.com/story/ai-human-rights-court-cases
- Xu, M., David, J., & Kim, S. (2021). Artificial intelligence: A powerful paradigm for scientific advancement. PMC. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8633405
- Zhang, H., Wang, L., & Sun, Z. (2023). Artificial intelligence in intelligent transportation systems: A review. *IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems, 24*(2), 1234–1248. https://doi.org/10.1109/TITS.2022.3141674

سایت ها

- https://bangladesh.unfpa.org/
- https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-lawsocsci-060220-081955
- https://www.lawyersweekly.com.au/
- https://www.linkedin.com/pulse/role-lawyers-popular-culture-vikas-sethi
- https://www.news.com.au/finance/work/trends/is-it-legal-aussie-work-expert-unpacks-australias-ai-job-takeover/news-story/
- https://time.com/6221481/gig-workers-biden-proposal/

The Place of Artificial Intelligence in the Legal Profession: Opportunities, Threats, and Legal Frameworks

Abstract

The relationship between law and technology is inherently complex and multifaceted. At its core, technology refers to the application of electronic and cyber-based knowledge to solve problems, leading to the development of new products and services. In contrast, the law comprises a set of rules that govern the conduct of individuals and organizations within society.

With the rapid advancement of emerging technologies—particularly artificial intelligence (AI)—various domains including social, economic, and legal sectors have undergone profound transformations. The legal profession has not remained unaffected; AI, as a disruptive tool, holds significant potential to enhance efficiency, reduce operational costs, and improve access to justice. This study aims to provide a comprehensive analysis of the opportunities and threats arising from the integration of AI into the legal profession. Employing a descriptive-analytical methodology, the research draws upon library sources, international instruments, and comparative legal frameworks within the field of technology law. The findings reveal that alongside the numerous advantages AI offers to lawyers and bar associations, it also raises considerable concerns such as privacy violations, algorithmic bias, and the legal accountability of intelligent systems. The final section of the paper evaluates the existing legal and ethical frameworks within the European Union and the United States, offering strategic recommendations for the responsible adoption of smart technologies within Iran's legal system. Furthermore, the article emphasizes the importance of empowering bar associations through AI-driven tools, proposing pathways for the legal profession to adapt to technological change.

Keywords: Artificial Intelligence, Legal Profession, Technology Law, Legal Frameworks